

KOMÁROM ÉS BUDA KÖZÖTT

A TAVASZI hadműveletek második fázisa, amely az isaszegi győzelem után kezdődött, Komárom felmentésével befejezéshez jutott. Az osztrák főserg feladta Pestet és Pozsonyba vonult vissza. Ez a siker annál figyelemreméltóbb, mert a magyar sereg anyagi hiányosságai, nevezetesen a túlhosszúvá nyúlt hadtápvonalból eredő nehézségek a tüzérségi lőszer utánszállításában, a megfelelő hidászat! technika nélkülsége felette hátrányosan befolyásolták a magyar sereg manőverező képességét. Csakis ez idézte elő, hogy az osztrák főserg nagyobb veszteség nélkül vonulhatott vissza a határszélre. Bz a hadi anyagbeli hiány döntő módon esett latba a legközelebbi hadműveletek megfontolásánál, mikor dönteni kellett, hogy a magyar sereg Budának vagy Bécsnek vegyen-e irányt.

Nemcsak municiógondok, nemcsak megritkult zászlóaljok friss emberanyaggal való pótlásának aggodalmai s az új hadászati elv és irány meggondolása gyötörték a fiatal magyar tábormokot. Még a lévai főhadiszállásra futott be a hír, ami ha nem is találta váratlanul, de mégis megdöbbsentette. A táborba utazó kormánybiztosok egyike közölte vele az április 14-iki országgyűlési határozatot, amely a Habsburg-házat és minden ivadékát megfosztotta a magyar tróntól. Hirtelenében nem tudta magát tájékozni. Hiszen az elnök eddig folyton arról beszélt előtte, hogy Debrecenben egy nagy politikai csoport létezik, amely a mindenáron való megegyezés érdekében folytat üzemeket és ármányokat. A gödöllői tanácskozások kétségtelenül nem jogosíthatták fel Kossuthot arra a véleményre, hogy a hadsereg vagy annak vezetői támogatják a trónfosztás gondolatát. A helyzet tehát legalább is rejtélyesnek látszott. Ha nem bírt keUő magyarázatot adni magában erre a talányos fejlődésre, viszont semmi kétsége sem lehetett arról a hatásról, amelyet az országgyűlés határozata fog kelteni a hadseregben, ahol éppen a folyamatban levő hadműveletek tetőpontján, amikor a lelkerők legnagyobbfokú összhangjára lett volna szükség, újból az eddigiéknél is veszedelmesebb méreteken kiüthet a morbus politicus s a pártoskodások miatt minden éppen akkor bomolhat meg, amikor új katonai feladatok dőlt áll. A tábormoknak személyes helyzete sem volt éppen irigylendő a régi tisztek előtt s mindazokkal szemben, akiknek január óta a vád kiáltvány mintegy politikai iránytűje lett. Bizonyára megvillant agyában az a gondolat, hogy szuronyokkal kellene szétkergetni a fecsegő hősöket, akik a vérző hadsereg biztos fedezete alatt őt és bajtársait az élet-halál dilemmába vitték. „Örömet a déchéance nyilvánítása felett — írta április 18-án Ludwigh kormánybiztos Kossuthnak — itt senki nem nyilvánított. Én kétségbeestem.

Volt olyan is, ki Görgeit azon proklamációra emlékezteté, melyet a hadsereg megnyugtására éppen e vidéken átvonulásakor kibocsátott.“ Damjanich ugyancsak sűrűn emlegette a magyarok Istenét a debreceni határozattal kapcsolatban. A 7-ik hadtestben egyenesen forrongásszerű jelenetek játszódtak le. A legitimista törzstisztek egyike, Molnár Nándor alezredes, nemrég még Dembinszki hadsegéde, átadta a tábornoknak a 7-ik hadtest tisztikarának tiltakozását a függetlenségi nyilatkozat ellen. „Nem marad egyéb hátra, — úgymond Molnár alezredes levelében — ahogyan ezt tegnap valamennyien önnek melegen szívére kötöttük, mint az államot azáltal megmenteni, hogy a mostam, a kötelességérzet és a józan ész összes korlátait átgázoló kormány feloszlattassék és maga Kossuth lemondásra kényszerítessék. A diktatúrának azonban az ön kezeibe kell átmennie... Non mulaszthatom el, hogy Magyarországnak, a nemzetiségnek, a szenvedő lakosságnak, a rég fennállott köteleknek és alkotmányos eskünknek sokszoros érdekében meg ne ostromoljam, hogy most, amíg még idő van és őszinteségünknek még hitelt adhatnak, energikusan közbelépjen és ezzel a könnyelműen előidézett szerencsétlenséget elhárítsa, amely Magyarország felett megsemmisítően lebeg,.. ön, tábornok úr, egykönnyen fog utat találni egy Ausztriával folytatandó kibékítő értekezésre és bizonyára hinni fognak annak, aki egy jól felszerelt hadsereg élén elfogadható feltételek mellett a béke pálmáját akarja átnyújtani.“ A tábornok áthatlan némasága, amelyet csak időnként szakítottak meg gúnyos célzások hol a schwarz-gelb tisztek helyzetére, hol a telivér debreceni hazafiakra, nagy kérdőjel maradt, jóllehet a kigyó tovább sziszegte fülébe a csábítást, hogy egy új brumaire 18-ikával vessen véget az ügyvédek és a táblabírák szószátyárkodásainak és a forradalmi aktusnak. „Ha az 1848 márciusi alkotmányt — így ír tábornokának április 27-én Molnár Nándor — nem is lehetne egész terjedelmében elérni, úgy azt hiszem és velem valamennyi magasabb érzésű, hogy a tulajdonképpeni ütközőpontok (pénz- és hadügy különállása), melyekből a jelen idő összes bajai fakadtak és amelyekhez makacsul ragaszkodnak, most annál inkább nagyobb szerencsétlenséget okoznak, mert az állam a nélkül, hogy saját magát tenné tönkre, elbukik... Erősen meg vagyok győződve, hogy Ausztria éppen olyan szívesen, mint mi, a végét kívánja ennek a pusztító katasztrófának.“ Szét kell hát robbantam Kossuth debreceni kamarilláját, ártalmatlanná tenni a bőrükbe nem férő politikai duhajokat s azután becsületes békét ajánlani Becsnek. Görgei se el nem utasította, se el nem fogadta a legitimista tisztek sugallatait. Hiszen a hadseregben másfajta elemek is voltak, olyanok, mint Nagy Sándor vagy Guyon, akik nem is titkolták flamingó érzelmeiket, más seregrészekben vezetőállásokban ott vannak a lengyelek, akiknek ügyére nézve az uralkodóházzal való kiegyezés a legnyomorúságosabb bukást jelentette volna s ott vannak az örökké ingadozó, mindig a helyzetnek és a nagyobb erőnek engedő, konjunktúra-emberek, sőt talán éppen ezekből áll a többség, akiket legkevésbé se lehetne megnyerni egy katonai puccsra.

Különben is egy Kossuth elleni föllépés polgárháborút eredményezhet, vagy legalább is azt, hogy elsorvadnak a honvédelem életerői

és idegszájai, Kossuth nélkül elképzelhetetlen a nemzeti védelem sorsa. A véle való nyílt szakítás egy csapásra halomra döntene mindent» amit ketten akkora fáradsággal építettek. Egy szerencsefi, aki olyan tettekre és szolgálatokra hivatkozhatik, mint Görget, bizonyára könnyebben találna kibúvót. Ha lengyel, akkor szó nélkül megy Kossuth után s együtt csinálják a fantasztikus küzdelmet Európa szabadságáért. Ha schwarz-gelb, íme itt a legjobb alkalom, kibékülni az osztrákkal» igazán felbecsülhetetlen személyi előnyök elérésével. De ő hazafi és reálpolitikus és harmincegyéves fiatalember, valóban homo novus a politikában, amibe éppen hogy csak beléköstölt. Monk szerepének elismétlése a megtorlást szomjazó és a márciusi oktrojt hirdető osztrák rendszerrel szemben légüres térben való kísérletezés. A fiatal Ferenc József, pláne az orosz szövetség ányékában, hogyan volna hasonlítható a száműzött Stuartokhoz, kiknek egyedüli reménységük a skót tábornok volt. Ferenc Józsefnek még győzelmes hadvezérei voltak és hadseregei Olaszországban. A Molnár Nándor-féle sugalmazások reálpolitikai értéke annyi volt, mint a semmi. A Schwarzenberg Ausztriájával való megegyezés csak a föltétlen hódolás árán volt élképp zelhető. A szuronyok alkalmazásának ötletét a politikában egyelőre elhárította magától. Annál kevésbé volt képes követni Kossuth fantáziáját, ha a trónfosztás külpolitikai esélyeit mérlegelte. Ami különösen aggasztotta, az a szörnyű politikai iram» a szakadatlan vágatás, mint valami szénnel megtöltött gőzgép, melyen ördögi síneken szabadjára bocsátottak, mígnem egy végső ütközésre minden szétreped és levegőbe röpül. Még az ónodi „eb ura fakó“-t sem lehetett a debreceni politika mellé állítani, hiszen annak legalább ígéretekben és biztatásokban bizonyos , külpolitikai konstellációi is voltak. Most azonban ilyen külpolitikai fénysugár sehol se tört át a borús látóhatáron. Már & nagysallói csatában elfogott osztrák tisztek azzal vigasztalták egymást a magyarok előtt, hogy úgyis útban vannak Miklós cár hadai s kivágják Ausztriát a polgárháború kelepcéjéből. De Görgei elméjében felrajzoltak egyéb aggodalmak is. A magyar arisztokrácia nagy része eddig is kivonta magát a nemzeti harc kötelessége alól. Az olműtzi oktroj valóságos jégesózuhany volt a dinasztiahú mágnások!» s olyan kipróbált hűségű férfiak, mint az ókonzervatívok többsége is, elkedvetlenedve figyelte Schwarzenberg politikáját. Grüne gróf úgy nyilatkozott Haller gróf volt horvát bán előtt, hogy ezer szerencse ránk nézve» hogy Kossuth nem fért a bőrébe s rálépett a forradalmi térre. Eddig a magyarok csak Ausztria előtt voltak rebellisek. Európa azt mondta róluk, hogy ők állanak a törvényes alapon s mi vagyunk a forradalmárok. Ilyen európai hangulattal... a forradalom leveretése után kényszerítve lettünk volna Miklós cár kívánságát teljesíteni és amnesztiát adni. Az ókonzervatívok nagyon felfigyeltek Görgei váci kiáltványára és a békepárt működésére Debrecenben. A trónfosztás után. most végkép meg fognak szakadni a vékony szálak Debrecennel. Azután gondolnia kellett Görgetnek a katolikus papságra, elsősorban, a magas klérusra, amely egyes vidékeken azzal izgatott a szabadság ügye ellen» hogy a Kossuth és Görgei által vezetett mozgalom valójában a protestáns túlsúlyt jelenti. Minő hatással lesz ez a tabula rasa

a magyarországi nemzetiségekre, akiket a márciusi osztrák alkotmánylevél hajlamossá tett a magyarsággal való kibékülésre? És hogyan fogadja vajjon a függetlenségi nyilatkozatot a magyar nép, mely az ellenállás kimeríthetetlen rezervoárjának látszott és amelyet most bele-rántottak egy majdnem reménytelen élet-halálküzdelembe? Ha felzúdulás vagy különösebb emóció nélkül fogadták az Alföld vármegyéiben a debreceni trónfosztást, annak oka nem az volt, mintha megelégedést keltett volna a szakítás, hanem mert a nyilatkozatból azt a következtetést vonták le, hogy a szabadságharc végképpen kedvező fordulatot vett. Pedig még milyen nehéz harcok előtt állottak! Annyiban a márciusi oktroj és a debreceni trónfosztás egy anyaméh gyümölcse volt, hogy mindkettő kivihetetlennek látszott külföldi segítség nélkül. Ez a külföldi segítség Ausztriának rendelkezésére állhatott, a magyarság azonban legfeljebb a demokratikus Európa platói rokonszenvenyívlátásaival kellett, hogy megelégedjék. Hosszú és kínos tételődések után jutott el arra az elhatározásra, hogy Kossuthot a saját fegyvereivel próbálja visszaszorítani és alkotmányos eszközökkel vívni meg a detronizáció ellen kontemplált tervét. Erre az elhatározásra sarkalta a későn vett értesülés, hogy a debreceni parlament színe-java osztja az ő politikáját. Ezért vállalta a Szemere-féle köztársasági kormányban a hadügyminiszeri tárcát is. Ettől fogva egyre több homályba és ellenmondásba bonyolódik önmagával, mintegy kettős arculatot ölt, megzavarodik lényének egységes volta s magatartásának szilárd következetessége. A detronizáció ellen gondolt alkotmányos küzdelem Kossuth személye ellen kellett, hogy kiéleződjön, akiben különben is minden bizalma megrendült, mióta a debreceni határozat körülményeiről tudósították. „Görgei a törvényhozó testületben keres szövetségeseket — sóhajt fel Demár János néven az öreg Görgei harminc esztendő múlva — Kossuth a hadseregben. Egyik sem hiában és fájdalom egyik sem a honvédelem gyarapodására. Ki memé vitatni, hogy mindketten, bármily komolyan hordozzák legyen is szívükön a honvédelmet, többet, mint amennyit tettek, hazájuk megvédésére már sehogy se tehettek? Vajjon az egymásnak megbuktatására szánt cselek szövése életük csak azon perceit vevé-e igénybe, melyeket különben a legeslegszükségesebb pihenésre, táplálkozásra, alvásra fordítottak volna? Vajjon csupán véletlen-e, hogy e két ember teljes közreműködése védelmi harcunk dicsőséges fázisának kezdetével, visszavonásuk honvédelmünk oly rémítő gyors hanyatlásával, az időben találkoznak?” Azóta, hogy Görgei lelkén az április 14-ike elleni küzdelem eszméje uralkodik, lénye túlságosan komplikálódik, veszendőbe megy akaratának az az egyöntetűsége, amely nagy vállalkozások végrehajtására képesítené.

Egyelőre csak abban a főkérdésben jutott tisztába önmagával, hogy meg kell óvnia a sereget a szétmállástól, mint januárban Vácon. Ezért dobta a pártoskodások szakadékába a maga személyét egy curtiusi ugrással, amikor április 29-én kibocsátotta a nevezetes hadiparancsát, amelyben megbélyegezván az „esküszegő, rút dinasztíát“, azt a felhívást intézi a honvédekhez, hogy a „szép hon önállóságának“ megvédelmezése mellett harcoljanak továbbra is a „bitor zsamokság“ ellen a népjogokért. Mint finom lélekismerő, biztosan számított példaadásá-

nak hatására azoknál is, akikkel szemben a vád kiáltvány legitimizmusában mintegy ünnepélyesen elkötelezte magát. Hiszen még Dembinszki is bevallja, hogy a függetlenségi nyilatkozat által mélyen megsértették a katonaisztek „royalisztikus érzületét“. Görgetnek különben is csodálatos képessége volt ahhoz, hogy felnyissa a lelkeket, mint az elzárt kagylókat. Most a félig-meddig legitimista hadsereget e kiáltvány forrasztó szerével át kellett változtatnia forradalmi hadsereggé, esetleg az ő akaratának, céljának és ambíciójának eszközévé — egy újabb fordulat eshetőségére. A monarchists elv helyett mostantól fogva az ő tekintélye a tengelye ennek a haderőnek, amelyben a volt fekete-sárga színek elegyedtek össze a vörös-sínes elemekkel.

Merre fordítsa most azt a fegyvert, kivel éreztesse kardja élet, Beccsel vagy Debrecennel szemben? Ez a kérdés egyelőre eldőlt az április 29-iki kiáltvány által, mégpedig abban az irányban, hogy nem Debrecennek indult. Az új hadműveletek megtanácskozásában Klapka és Bayer nézetei ütköztek egymással. Az előbbi Buda megvívását ajánlotta, az utóbbi a császári seregek követését Bécs felé. A májusra való előkészületek különben se kezdődtek valami kecsegtető auspidumok között. A hadügyminiszterhelyetteségre kiszemelt Damjanich egy kocsizás alkalmával kitörte a lábát és hosszú időre szolgálatképtelenné vált. Vele a hadseregből kiesett a legkeményebb penge, a császáriak rettegett pörölye, a felülmúlhatatlan csatataktikus. Hiányát nemcsak hadteste fogja érezni, hanem az egész főserég és az egyetemes magyar ügy is. „Ismerni, becsülni, sőt tisztelni tanultalak és elárvultnak éreztem magamat, — sóhajt fel Görgei Damjanichhoz írt levelében májusban — midőn nélkülöd az unalmas ostromharcba kellett tovább vonulnom, melybe bennünket nagyzó civilisták ismét befontak... Ebben az erős reményemben (hogy t. i. hamarosan meggyógyul) nem egy borús pillantást vettem még eléggé borús jövőnkbe és gyakran reád gondolak, midőn terveket készítettem, melyeknek végrehajtásához férfiak kellene, olyan férfiak, mint te és — érzem, hogy szabad ezt mondanom — mint én.“ Aulich, a példás kötelességtudó parancsnok, mintaképe a polgárnak és a katonának, néhány hét múlva szintén nyugdíjaztatását kérte törődöttségére való tekintettel, önálló feladatokra alkalmas vezetőkben sokkal érezhetőbb volt a hiány, hogysen Görgei ne fájlalta volna őszintén Aulich Lajos távozását, aki heteken őt oly pompásan játszotta Pest előtt a szembekötősdit az osztrák vezérkarral. A bevált parancsnokok közül egyedül Klapka állott rendelkezésére, amikor Gáspár is faképnél hagyta fővezérét április 14-ike után. Most Klapkának jutott a feladat, hogy egyelőre Görgei helyett Debrecenbe távozzon s ott átvegye a hadügyminisztérium újjászervezését. Vetter visszahívása Görgei helyett, még Debrecenben is kivihetetlen plánumnak tartatott. Az pedig elképzelhetetlen volt, hogy Görgei alatt szolgálatot vállaljon, mint rangidősebb tábomok. Debrecen nagy jelöltje a fővezérségre Görgei helyett különben is az öreg Bem volt, akinek vakító sikerei Erdélyben és a Bánságban, mérhetetlenül felgyújtották Kossuth fantáziáját, akit ő egyedüli erőnek tartott Görgei teljes értékű pótlására s akivel bizonyára sose lettek volna meghasonlások vagy összeütközései. Damjanich utóda Knézich lett, egy vitéz, de határozat-

Ian és korlátolt képességű törzstiszt, akit maga Damjanich ajánlott Görgei figyelmébe. Új név lett a főszerepben Asbóth Lajos is, aki Aulich helyére került a 2-ik hadtest élére. Éppoly ismeretlen erő, mint a másik. Az önálló parancsnoksággal való felruházás hazárdjáték volt, de egyelőre semmi ok sem forgott fenn arra, hogy mellőzzék őket. Nagy-Sándor József mint lovasvezér többszörösen levezsgázott már (Tápióbicske, Isaszeg), de elégtelen eredménnyel, ő lett Klapka helyett az i-ső hadtest parancsnoka. Lehet, Görgei ezzel a kinevezéssel be akarta bizonyítani azt is, hogy nem vezetik politikai elfogultságok Kossuthnak és a republikának e szenvedélyes hívével szemben, aki később mintegy a kormány által titokban megbízott ellenőr vigyázott Görgeire s az akkori forradalmi frazeológia szerint magát tartotta arra a brutusi szerepre alkalmas férfiúnak, aki a caesari becsvágyakkal majd leszámol. Derék, lelkes hazafi volt Nagy Sándor, kifogástalan és vitéz huszárcapitány, de semmivel sem több. Vezetkari főnöke, a Buda alatt hősi halált halt Kleinheiniz őrnagy kellett volna, hogy tábornokának fogyatakát pótolja.

Ha a magyar hadtesteket a térképen könnyen tologatható egyszerű mértani ábráknak tekintjük, a hadműveletek folytatására vonatkozó elhatározás egyáltalában nem látszott nehéznek. Adódott az a komáromi csatából. Az osztrák vereséget szenvedett ugyan április 26-án, de azért sikerült túrhető rendben, a fővárosokból elhurcolt gazdag fölszereléssel elmenekülnie az ország nyugati határai felé. A komáromi magyar győzelmet teljessé és a politikai helyzetre nézve is döntővé csak az osztrákok erélyes üldözése tehetne volna Becs felé. Ennek a természetes elhatározásnak végrehajtása elé azonban súlyos akadályok tornyosultak. Vegyük ezeket sorra.

A tavaszi hadjárat a magyar sereg anyagi fölszerelésénél fogva a komáromi csatában érte el végső kifejlődését. A tüzérségi lőszerben való hiány kényszerítette Görgeit, hogy elálljon a komáromi csatának a döntésig való erőszakolásától. A lőszer pótlásának megérkezéséig csupán a 7-ik hadtest két hadosztálya volt korlátozott mértékben kész hadműveletekre, mert ezek még egy-két napra való munícióval rendelkeztek. Ezt a két hadosztályt Görgei ki is rendelte az üldözésre. Természetesen ez az üldözés a visszacsapásra kész osztrák túlerővel szemben félette óvatos formában kellett hogy érvényesüljön. Komáromban már csak azért is be kellett állania bizonyos hadműveleti szünetnek, hogy a magyar sereg újra csoportosuljon az új hadműveletek megkezdéséhez. A hadsereg ugyanis a komáromi győzelem estéjén három nagyobb csoportra oszlott: a zöm a csatatéren, Aulich hadtestje Pest előtt, Kmetty hadosztálya Esztergomban állott. Az erők egyesítése még akkor is elhúzódhatott volna néhány napig, ha Komáromból Bécs irányában történik az előnyomulás és ha a lőszerszállítmányok nyomban beérkeztek volna. Ez azonban nem történt meg. Az utánszállítási vonal túlhosszúra nyúlt, az ebből keletkezett nehézségek a hadsereg ellátására nézve mindennap növekedtek, a debreceni hadügyminisztérium vezette hadtápszolgálat képtelennek bizonyult Görgetnek váratlanul gyors hadmozdulatait követésére. S ha már a hadtápszolgálat a Tiszától Komáromig csődöt mondott, miképp javulhatott volna

meg egyszerre, mikor az utánszállítási vonal meghosszabbodhatott egészen a Lajtáig?

Tegyük fel azonban, hogy a hadsereg, megfelelő lőszerrel ellátva, hamarosan «gyesül Komáromnál és innen megindul Becsnek. Hová vezet ez a hadművelet? A nagysallói és komáromi csatában ejtett osztrák foglyok mind azt vallották, hogy a császári sereg visszavonulása kapcsolatban van az orosz seregek az északi határon át várt betörésével, vagyis az osztrák haderő mindaddig kerülni fogja a döntést, amíg az orosz meg nem jelenik a hadszíntéren. Görgei nem kételkedhetett ezeknek a híreknek valódiságában, különösen nem az április 11-iki trónfosztás után. Csábító gondolatnak látszott ugyan, hogy az osztrákokat megverje az oroszok megérkezése előtt. E gondolat realizálásához azonban olyan osztrák vezér is kellett, aki megveretni engedje magát. Sokkal valószínűbbnek látszott az, hogy az osztrák sereg a szándékolt magyar csapás elől, szükség esetén Bécs feladása árán is, kitér s maga után vonja a magyar sereget, hogy azalatt az orosz a magyar seregek amúgy is pontatlanul működő utánszállítási vonalát elvágja. Ha tehát a lehetőségeket tisztán katonai szempontból mérlegeljük, akkor az osztrák területre való betörésre kellett felkészülnie a magyar seregek, holott ezt a magyar haderő létszáma és felszerelése (pl. a hadikészlet hiánya) rendkívül kockázatos vállalatá tette. Súlyosan esett latba az a körülmény is, hogy ekkor már az osztrák-olasz háború Radetzkynek március 23-án aratott novarai győzelmével befejezést nyert s így jelentékeny osztrák erők szabadultak fel, amelyeket a bécsi kormány most Magyarország ellen fordíthatott. Ez meg is történt. Ha mindezeket a nehézségeket Görgei hadvezért energiája legyőzte volna is, a hadműveleteket felette megkönnyíthette volna az egyeden állandó Duna-hídnak(aLánc-hídnak) birtokbavétele a magyarok által. Ha a magyar sereg nem a Tiszántúltra, hanem a fővárosok környékére alapítja a maga hadműveleteit, aligha kénytelen azzal az aggasztó lőszerhiánnyal és hadtápszolgálattal küzdeni, amely csak az imént akadályozta meg a komáromi csatának nagy győzelemmé fejlesztését. Ha a komáromi táborvárban lett volna elegendő munidő, akkor a 7-ik hadtest nem kénytelen visszamaradni a lőszer szállítmányok fedezésére a Duna északi partján, hanem már a csata kezdetén beavatkozhatok a másik két hadtest küzdelmébe és azt bizonyára el is dönti. Ha van hídkészlet, a támadó mozdulatok emez elengedhetetlen feltétele, akkor a magyar haderő nem akad meg két napra Gátamnál, hanem negyvennyolc órával előbb ér Komáromba, ez esetben valóban el is állhatta volna az osztrák sereg visszavonulását. Görgei ugyan kierőszakolta a Gátamon és a Dunán való átkelést, de kétségtelen az is, hogy a hadsereg technikai felszerelésének fogyatékosága erősen gátolta és odázta az ő merész terveinek megvalósítását. Ezek a tapasztalatok Görgeit óvatosságra intették és egyben figyelmét Budára irányították. Valóban jogosult volt az a remény, hogy a fővárosnak zavartalan birtoka enyhíteni, vagy talán végképp meg fogja szüntetni a sereg anyagi hiányosságait. Egy pillanatra talán átvonult elméjén az a gondolat is, vajjon tanácsos-e ezzel a politikailag újból felzaklatott hadsereggel átlépnie a Lajtán? Az se volt éppen biztató esély egy nyomban megindítható nagy támadó hadműveletre, hogy új és kipróbálatlan erők

állottak a hadtestek élén. Klapka, aki a leghatározottabban kardoskodott a Budára vonulás érdekében, azzal érvelt, hogy az osztrák hadsereg Komárom előtt nem volt tökéletesen legyőzve, sőt az Nagy Sándor lovastámadását vissza is verte. Utalt Klapka arra is, hogy az osztrák haderő Pozsony vidékére érkezve, képes a Duna jobbpartján levő hadosztályait is magához vonni s magát ezenkívül Grác, Séc, Brünn és Linz őrségeinek egyrészével megerősíteni, nem is számítva a tartalékra, amelyet az ellenség lassan összegyűjthetett. Bécs előtt ilyenformán hatvanezer osztrák állhatott volna szemben a harminchatezernyi magyar sereggel. A magyar főhadiszálláson április 26-ika után a legnagyobb bizonytalanság uralkodott Jellacsics hadtestének holléte felől. Senki se tudta még, hogy a bán, amikor Pest alatt elvált a Schlick által irányított két osztrák hadtesttől, hol tartózkodik és micsoda hadműveleti célokot tűzött maga elé tizennyolcezer főnyi hadával. Ezért is volt lehetetlenség egyedül Aulich hadtestjére bízni Buda megszállását, ha azt már egyszer elhatározták. Sőt ezért kellett lovasságot is Budára vinni, amit leginkább fél szoktak róni Görgetnek. Hogy Buda elfoglalását könnyűnek vélte az április 28-i haditanács, az egyszerű tévedés volt, aminek a háborúban mindenki ki van téve, s amikor, noha a gondoltnál hosszabb idő alatt és tetemesebb áldozatok árán, Buda elfoglalása megtörtént, Görgeit a hadsereg, a kormány és az egész nemzet ünneplése koszorúzta meg és ebben Kossuth és az országgyűlés járt elől. Ma nagy stratégiai hibának tartják egyesek, de akkor ez senkinek se jutott eszébe, még kevésbé az, hogy nyílt váddal lépjen fel a magyar fővezérrel szemben. Már pedig, amikor egy egész nemzet, annak minden komoly tényezője óhajt és helyesel valamit, abban mindig kell lenni valami mélyen érzett erkölcsi igazságnak, habár az később kritikai szempontból tévesnek bizonyul is.

Görgei elhatározásának kialakulásánál, hogy tudniillik Budára indítja hadseregét, még arra is gondolnunk kell, miként fejlődött a helyzet március 31-ike óta, amikor ő — ideiglenesen — átvette a főparancsnokságot. Mikor Vetter március második felében a sereget Pestnek indította, tulajdonképpen rövid hadműveletekre gondolt azzal a céllal, hogy a fővárosokat visszafoglalja az ellenségtől. Nagyarányú, messzemenő, a határon túlvezető operációra a magyar hadsereg sem személyi, sem anyagi pótlás tekintetében nem készült fel. Mindenki csak arra gondolt, hogy a Görgei-féle hadtestnek Miskolcon túl való villámgyors előtörése által teremtett kedvező helyzetet ki kell használni és a fővárosok védelmére valahol állást foglalt osztrák sereget megverni. Ki mert volna akkor arra is számítani, hogy Vetter szerény hadműveleti terve március végén a sereg élére állított Görgei vaskezeiben ily óriási méretűvé fejlődjék? Azzal a sereggel, amelynek hadműveleti és anyagi megalapozása kívül esett az Ő hatáskörén és amely a hadügyminiszteri gondoskodás szerint nem is volt alkalmas nagyobbarányú operációkra, Görgei megvívta a döntő csatát Isaszegnél, utat tört Vácnál, szétrobbantotta Wohlgemuth hadtestét Nagysallónál, azután mind a két parton fölmentette Komáromot, sőt elvágni akarta a nyugat felé hátráló osztrák sereget is. A magyar seregből az ő lángesze és akaratereje csiholta ki ezt a hihetetlen teljesítményt. Mikor ezt véghezvitte, csődöt mondott az anyagi ellátás, amelynek megszervezése nem az ő

illetékessége alá tartozott. Az átlagvezér kezében a magyar lendület, ha nem törik meg Isaszegnél, akkor nyilván Pestnél torpant volna meg, Görgei azonban túllendítette ezt a hadsereget Komáromig. Ha azonban tovább erőszakolja a hadsereget, amely hosszú és megalapozott hadműveletre nem volt egyelőre alkalmas, akkor már nem hadvezér, hanem hazardőr. Természetesen más helyzet alakulhatott volna ki, ha a magyar hadügyminisztérium szervező képessége lépést tart Görgei hadvezért élanjával. Hogy mekkora volt az iram és a teljesítőképesség különbsége a magyar főhadiszállás és a debreceni hadügyminisztérium között, arra jellemző Psotta ezredesnek, Görgei tüzérségi felügyelőjének április 26-án főtábornokához tett jelentése, mely szerint a tüzérségi lőszer szállítmány már útban van, de két hétnél hamarabb nem fog Komáromba érkezni. A magyar hadügyminisztérium valóban nem rendelkezett forradalmi lendülettel. Bizonyára az okok sokasága között, amelyek Kossuthot arra bírták, hogy Görgetnek kínálja fel a hadügyminisztériumot, ez is egyike volt azoknak a tényezőknek, amelyek Görgetnek Debrecenbe menetelét sürgőssé tették. Viszont Görgei azért tartotta kívánatosnak a saját személyének Damjanich-csal való helyettesítését, mert az ő energiájában éppúgy megbízott, mint a magában.

A magyar főtábornok már korábban is segített magán bizonyos rögtönzésekkel. Például a sereg lovasságát időnként egységes parancsnokság alá helyezte. A rang szerint kiválasztott lovasparancsnok, Nagy Sándor azonban, mint említettük, nem abból a fiából faragott katonai egyéniség volt, aki nagy lovastömegeket mozgatni és irányítani bírt volna. A magyar huszárság elsőrangú volt, még ha túlságosan fel is hígították a $1\frac{3}{4}$ legénységet újonccal. De ezt az elsőrangú anyagot kézben kellett tartani. A nagysallói csata után például Görgei parancsban hirdette ki, hogy a haza a győzelmet elsősorban „a jeles gyalogságnak és tüzérségnek köszöni”. Április 30-i parancsában ezt mondja: „Minthogy a lovassági rohamok csak azon okból nem érnek el soha nagy eredményeket, mert a huszár többnyire az ellenség lovainak elfogdosásával és elzárkózásával szeret foglalkozni, annál fogva a lovassági parancsnok uraknak ezennel meghagyatik, tudtul adni a legénységnek azt, hogyha a fentírt esetek ezentúl előfordulnának, azokra jelen parancs kihirdetésétől fogva statárium fog alkalmaztatni; miért is a legénység azon veszedelmes megszokástól annyival inkább tartózkodjék, minthogy minden tisztnek kötelessége ezen nyavalyának gátat vetni, a legénységet e részben szemmel tartani és e parancs minden áthágóját nyomban följelenteni, akin aztán irgalom nélkül végre fog hajtatni a halálos büntetés”. Említettük azt is, hogy a Garam és a Duna áthidalásánál Görgei tutajhidakat építtetett. A lőszerhiányon azonban nem segíthetett. Ezért alakult ki az az egyhangú vélemény az április 28-iki haditanácson, hogy nem kell „hényélni” a lőszer várásában, hanem teljes erővel Budát megrohanni, hogy ennek nyolc nap alatt várt eleste után folytatni lehessen a főtámadást az osztrák főszereg ellen.

Buda megvívását akarta Kossuth is, — más szempontból. Március 9-én azt írta Klapkának: „Az oroszoknak Erdélyben megkezdett beavatkozása a gyors és erélyes előnyomulást még szükségessé tette. Attól is kell tartani, hogyha a fővárosnak gyors visszahódítása által

magunknak imponáló állást nem szerzünk, a brüsszeli kongresszuson az olasz dolgok könnyen rendeztethetnek a mi hátrányunkra“. Hogy mennyire foglalkoztatta Kossuthot április folyamán Buda elfoglalásának terve, Bemhez írt levelei tanúsítják. Április 1-én azt írja Bemnek, hogy Fiume elleni diverzió kilátásban van, de előbb Bácskát és a Bánságot kell kitisztítani és Budának kezeink között kell lenni. Dembinszkihez írt levelében május derekán a bankjegysajtó intenzívebb üzembevétele miatt is szükségesnek tartja Buda elfoglalását, mert Debrecenben a mindennapi szükségletet is alig tudják fedezni és a gyártást szaporítani. Kossuthnak egyik főbb katonai tanácsadója, az akkor várakozási állományba helyezett Dembinszki se helyeselte Komárom fölmentése után a Bécs elleni támadást. Abból indult ki, hogy a császári főváros ellen intézett mozdulat csakis a proletáriátus és a kétségbeesett forradalmi elemek segítségével vezethetne némi sikerre, ami viszont Európa valamennyi kormányát a magyar ügy ellen hangolta volna. Maga Görgei legkevésbé bízott abban, hogy az Ausztriába való betörés újból talpraállíthatná az októberben leigázott osztrák demokráciát. A német polgári osztály a márciusi oktroj után, amely visszacsúsztotta a kezébe a politikai hegemoniát, már lélekben teljesen elszakadt a revolucionizmustól. A bécsi, vagy budai vonulás nagy pőrére körülbelül Görgei találta el az igazságot, aki azt írta: Kossuth akarta, Klapka a legmelegebben ajánlotta s Görgei „újonc tehetsége szerint“ kivitte. Igaz, hogy utóbb Kossuth keserű szemrehányásokkal illette hadvezérét, amiért Budának adott elsőbbséget Bécs helyett. Az ostrom túl hosszú ideig tartott. Pótolhatatlan idő ment veszendőbe. Az elnök idegei nem bírták a hosszas ostrommal járó ingerültségnek és türelmetlenségnek kedélyhullámzását. Neki azonban a legkisebb erkölcsi jogcíme sem volt arra, hogy tábornokát korholja és dorgálja, hiszen már Isaszeg után azt akarta, hogy a hadsereg menjen egyenesen a falnak fejjel, rohanja meg a fővárosokat, mert csak azoknak elfoglalása győzheti meg az országot a felszabadító művelet sikeréről. Amikor Klapka Görgei helyettese gyanánt Debrecenbe érkezett, akkor már az elnök törekeny idegzetét teljesen feldúlta az ostrom kétségbeejtő lassúsága. „Görgei borzasztót hibázott,—mondta Klapkának — hogy Buda alá ment. Elveszté győzelmeink stratégiai gyümölcsét. Most parádémarsban Bécs alatt lehetnénk. Félek: Budavár Mantuánk lesz s elvész fölötte a haza“. A magyar fegyverek becülete azonban, továbbá azok az ábrándos politikai tervek, amelyeket a magyar fővezér az ostrom sikeréhez fűzött, nem engedték meg, hogy a megkezdett ostromot félbeszakítsák.¹

PETHŐ SÁNDOR

¹ Részlet a szerzőnek most megjelenő Görgei-életrajzi könyvéből.